

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора філологічних наук, професора Олени Івановської на дисертацію Олени Гінди «Поетична творчість української спільноти в Італії початку ХХІ століття в контексті фольклорної традиції: сюжетика, генеалогія, інтертекстуальність», подану на здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук зі спеціальності 10.01.07 – фольклористика (Львівський національний університет імені Івана Франка Міністерства освіти і науки України. – Львів, 2016)

Актуальність теми.

Це перше фундаментальне комплексне дослідження поетичної творчості української трудової спільноти в Італії початку ХХІ століття як «народного літопису», продукту колективної творчості представників української еміграції четвертої хвилі. Доречним та актуальним є методологічний інструментарій, застосований О. Гіндою, що дозволив по-новому, адекватно до об'єкту дослідження з'ясувати предметне поле дисертаційної праці.

У вітчизняній науці про народну творчість досі бракує наукових розвідок, які б обсервували текстовий простір аматорської новотворчості з виразними фольклорними ознаками. Дослідниця рецензованої праці підкреслила, що, «попри апріорну і цілком виправдану наявність авторського суб'єктивного чинника, аналізована поетична творчість – явище колективного творення, унікальний синкретичний артефакт, онтологічно споріднений із фольклорною новотворчістю» (с. 372). Учена запропонувала розглядати корпус віршованих творів українських заробітчани у фокусі фольклористики, оскільки «твори народних поетів є феноменом, що зародився і функціонував як щонайтісніший симбіоз двох видів творчості – індивідуальної та колективної, які в цій групі текстів співіснують на рівноправних засадах і є формотворчими..» (с. 163), що є новаторським і на часі.

Дисертацію виконано в межах комплексної наукової теми кафедри української фольклористики імені академіка Філарета Колесси Львівського національного

університету імені Івана Франка «Український фольклор та фольклористика в науковій парадигмі народознавства» (0113U0001877). Тему дисертації затверджено на засіданні Вченої Ради Львівського національного університету імені Івана Франка (протокол № 1/5 від 30 травня 2012 р.).

Найбільш істотні наукові результати.

1. Досліджено історіографічні, теоретичні та методологічні засади вивчення корпусу віршованих новотворів трудових іммігрантів (заробітчанської поезії). Створено історіографічну та методологічну парадигми, які сприяли всебічному аналізу заробітчанської творчості. Інтердисциплінарна природа досліджуваного артефакту, що сформувався на перетині історичних, соціальних, культурних, фольклорних, літературних й інших контекстів, зумовила опрацювання різнодисциплінарних праць, присвячених проблематиці трудової міграції четвертої хвилі, культури новітніх трудових спільнот, життєдіяльності соціокультурних груп, фольклорної новотворчості, «писемного фольклору» («усної літератури», «народної книги») тощо.

2. З'ясовано конститутивні складники категорії «фольклор», де «усність» як форма трансмісії смислів втрачає свою актуальність. Фіксовані письмово поетичні тексти, які донедавна залишалися на маргінесі фольклористичного дискурсу, автор переконливо долучає до предметного поля фольклористики, оскільки такі тексти характеризуються великим ступенем конвенційності смислів на рівні: автор-фольклорна аудиторія (варіативно: читацька аудиторія, аудиторія реценсієнтів).

3. Досліджено історичні та соціокультурні передумови формування української спільноти в Італії та, відповідно, постання нового фольклорного локусу розгортання поетичної емігрантсько-заробітчанської традиції, характерною ознакою якої є ментальна закоріненість в материнську культуру як спосіб самоідентифікації з нею.

4. Проведено зіставлення зразків заробітчанської поетичної творчості із народними піснями про еміграцію крізь призму СМП, що дало можливість авторці виявити наявність усіх СМП емігрантського мелосу в поезії новітніх заробітчанин, де

спостережено, зокрема, розширення семантики та розгалуження мотивів на такі, що відображають реалії новітнього заробітчанства.

5. Наявну в заробітчанських творах бінарну опозицію «батьки–діти» піддано текстологічному аналізу з аргументацією урахування соціальних, культурних, психологічних та статистичних факторів;

6. Доведено, що заробітчанська поезія є інтертекстуальним явищем (заголовкова парадигма, діалогізм віршів, функціонування у текстах італійської лексики), а назви заробітчанських віршів – самодостатній текст.

Нові факти, отримані дисертантом.

- Уперше залучено до наукового обігу поетичні твори українських заробітчан в Італії, а також низку малодоступних друкованих і рукописних джерел (заробітчанських щоденників, записників), що дало змогу схарактеризувати явище віршованої новотворчості новітніх трудових мігрантів;

- Процес документування й оприлюднення правдивої історії заробітчанства у різних за жанром дописів авторів «До Світла» у дисертації розглянуто як комунікативний процес, де взаємодіють індивідуальне (авторське) свідоме і колективне несвідоме (фольклорна аудиторія). О. Гінда вводить терміносполуку «колективне усвідомлене» на позначення «прецеденту формування в колі дописувачів і читачів часопису усвідомленої “місії” документування й оприлюднення правдивої історії заробітчанства задля запобігання її фальсифікації в майбутньому» (с. 234). Отже, комунікативна інтенція наратор/слухач (автор/читач) є цілеспрямованою на фіксацію правдивих фактів, а її результатом став «народний літопис»;

- Парадигму заробітчанських віршів скваліфіковано як динамічну систему, яка виявляється в художній та ідейній цілісності нового тексту. Тему трудової еміграції виявлено у різноваріантних текстових зразках, неоднорідних за жанровою формою, а сумарна єдність аналізованих заробітчанських мотивів дала змогу автору дисертації представити широку панорамність документально-художнього відтворення теми жіночої трудової міграції;

- Авторський поетичний корпус – результат заробітчанської соціосуб'єктності – у дисертаційній праці представлено як цикл, що постав унаслідок «перетворення контексту у текст, тобто входження контексту у вербальний текст і фактично злиття цих текстів у форму його літературного осмислення» (с. 242). Авторка дисертації дійшла висновку, що «в циклічних жанроутвореннях увиразнюються головні смисли та постають ключові питання, які своєю чергою впливають на формування внутрішньожанрової парадигми» (с. 242);

- З позиції генології класифіковано поетичні жанроформи у дві групи: 1) де превалює «фольклорне мислення» (бувальщина, пісня, дума, казка, коломийка), колискова, коляда, великодня пісня, народна молитва, віншування, легенда, співанка-хроніка); 2) де домінує літературний «модус мислення» (послання, лист, епіграма, сонет, присвята, думка, вальси, гумористична поезія, заповіт, сповідь, байка, меморат (спогад), елегія, ода, медитація та роздум, гімн тощо з епізодичним використанням жанроназв у заголовках (с. 252-253);

- Текстологічний аналіз віршованого заробітчанського циклу дав підстави авторові дисертації стверджувати: «інтертекстуальними репрезентантами в аналізованому доробку є заголовкова парадигма віршів (яку трактуємо як паратекст), внутрішній і зовнішній діалогізм текстових і міжтекстових взаємин, а також функціонування «чужого» слова (італійської лексики) у творах» (с. 321). Таким чином, заголовки постають паратекстом і сюжетно-мотивною канвою заробітчанського буття. Заголовкова частина тексту часто маркує твір для «розпізнання» «своїми», коефіцієнт конвенційності між автором/наратором та слухацькою/фольклорною аудиторією є найвищим, а отже, такі тексти найбільш популярні та відкриті до варіювання;

- Характеристика діалогізму заробітчанської поезії демонструє рівень адаптації та асиміляції суб'єкта творчості/відтворення в «чуже» культурне середовище: «замкнений на початках формування на “своєму” культурному локусі» (с. 355), цей міжтекстовий діалогізм «поступово трансформується в діалогізм міжкультурний, зорієнтований на нові соціокультурні виклики» (с. 355).

Ступінь обґрунтованості використаних методів, а також отриманих результатів і положень дисертації.

Теоретико-методологічну базу роботи складають найновіші праці з теорії фольклору та літературознавства, використано концепти порівняльно-історичного, компаративного, структурного та психоаналітичного методів.

Дисертантка всебічно висвітлила основні підходи до теоретичного осмислення категорій: «фольклор», «текст», «інтертекстуальність», «фольклорна комунікація», окреслила ознаки термінологічного апарату з проекцією на значення категорії «образ автора» та «колективне авторство».

Визначальним методологічним підґрунтям дисертації стали праці представників класичної та сучасної фольклористичної школи, об'єктом зацікавлення яких були фольклорні новотвори. Багатоаспектність і синкретизм віршованої новотворчості новітніх трудових мігрантів, яка відображає історичні та соціокультурні контексти її постання, зумовили застосування інтердисциплінарного методу, який синтезує досвід споріднених наукових галузей, дає змогу розвинути полівекторну дослідницьку стратегію. Також у дослідженні застосовано історичний, соціологічний, хронологічний, статистичний, антропологічний, культурологічний та інші суміжні методи, які уможливили осягнення культурного феномену «народна історія». Широкий предметний спектр дисертації змусив її автора послуговуватися текстологічним, контекстуально-інтерпретаційним, компаративним, генологічним, та структурно-семіотичним методами наукової обсервації об'єкту.

Значення отриманих результатів для науки і практики.

Теоретичні конструкти, запропоновані дисертанткою, можна використати у розробці нових підходів до проблеми фольклоризму в авторському тексті та фольклоризації авторського зразка; дослідження фольклорної формульності та стереотипії; вартісні наукові висновки автора можуть бути враховані при з'ясуванні дефініцій: прецедентний текст/ фольклорний текст тощо.

Непересічними є теоретичні положення дисертантки щодо авторської суб'єктності аналізованих текстів та методика їхнього «звіряння» з

народнопоетичною матрицею, оприявленою через так звані традиційні форми колективної творчості. Теоретичні положення О. Гінди щодо гендерної суб'єктності авторів корпусу «народної історії» можуть прислужитися психологам, соціологам, історикам. «Жіночий склад еміграції – це не просто її кількісний і гендерний показники, а передусім живий і дуже активний людський чинник, який формував і концептуалізував духовну та змістову складові життєдіяльності четвертої хвилі еміграції і відбився на змісті й тематиці її поетичної парадигми. Нагадаємо, що домінування жінок у цій трудовій міграції вплинуло на соціальні параметри життєдіяльності країни виходу заробітчан і країни їхнього перебування» (с.159).

Наукова робота Олени Миколаївни Гінди є самостійним і вагомим концептуальним дослідженням, що дасть поштовх для нових студій над специфікою аматорських і колективних форм творчості. Робота новаторська, концептуальна, всі її положення добре аргументовані. Результати віддзеркалені у монографії «Поетична творчість української трудової спільноти в Італії початку ХХІ століття в контексті фольклорної традиції», 24 публікаціях, 5 із них – у закордонних виданнях.

Висновки, отримані дисертанткою, є суттєвими для розвитку сучасної фольклористики та теорії літератури. Вони можуть бути використані та розвинуті в подальших працях про сучасне фольклорне текстотворення, їх можна покласти в основу університетських навчальних курсів з теорії фольклору та народнопоетичної творчості, спецсеминарів із проблем генології, поетики, зрештою вони можуть стати добрим підґрунтям для написання підручників і посібників з історії національної культури України та українства.

Недоліки роботи.

1. Попри доречне та коректне цитування творів українських іммігрантів в Італії, бажано було побачити збірник цих творів, тим паче, що О. Гінда неодноразово наголошує в тексті дисертації на складності відшукання цих віршів, їх «невидимості» читачам і науковцям в Україні з причини публікації цих текстів в іншій країні й у виданнях, що мали невеликі накладди (с. 6-7; с. 15). Цілісна презентація доробку новітніх заробітчан, очевидно, на часі. Це важливо з тієї

причини, що українськими фольклористами досі не досліджена вербальна культура інших українських діаспор, до речі, не тільки новітніх. Імовірно, із цього пласту нашої культури багато вже втрачено, тому комплексна текстова презентація такої культури, коли її ще можна зафіксувати, відкриє суттєві можливості її подальшого вивчення й не лише фольклористами.

2. Недооцінено один із важливих концептів авторських творів із елементами біографізму – «нарративну пам'ять». Дослідження поетичної творчості заробітчачан у такому аспекті могло поєднатися з аналізом суб'єктно-об'єктних взаємин автора і ліричного героя у віршах, тим паче, що авторка дисертації звертає увагу на це питання, зазначає його актуальність, зв'язок із інтерпретування теми у ракурсі фольклористики (с. 22-25), однак не розвиває його в дослідженні. У сучасній науці наявні цікаві праці, у яких цей підхід демонструє ефективність у вивченні культури спільнот і малих соціальних груп, які сьогодні активно досліджуються фольклористами (С. Адоньєва, Т. Щепанська, О. Лабацук, М. Алексієвський та ін.), і в таких розвідках постає цікавий аспект означення життєвого та соціального досвіду в нарративах спільнот як, наприклад, у праці Г. Дьяковської «Специфіка нарративу як форми буття соціальної пам'яті соціальних спільнот».

3. Цікаво розглянутий у дисертації аспект авторської присутності у творах народних поетів, що проілюстровано, до прикладу, віршами Марії Білої (с. 87), Ніни Матейцевої (с. 257-259), Ірини Сидорук (с. 363), Оксани Пронюк (с. 93-94) та ін., однак, на мою думку, тут бракує категоріального тезауруса в аналізі явища. А така термінологічна парадигма існує, вона розроблена мовознавцями (зокрема В. Красних), які впровадили поняття «нарративна структура», «фрейм», «сценарій», «сцена», «скрипт» та ін., котрі пошукувачка оминула своєю увагою.

4. На позначення авторства заробітчачанських віршів дослідниця найчастіше використовує терміни «народні поети» й «поети-аматори», що, очевидно, потребувало або пояснення диференціації таких номінувань, або ж аргументування їх синонімічного використання.

4. У дисертації фіксуємо невідповідність у графічному оформленні часто уживаних концептів, наприклад, важливі в дослідженні характеристики «свій» і

«чужий» авторка деколи подає курсивом, а деколи – в лапках, не обумовлюючи причини такої розбіжності.

5. Деякі концепційні й глибокі теоретичні ідеї авторки, зокрема, про зародження колективного «усвідомленого» в надрах спільноти поетів-аматорів, було б цікаво розгорнути й акцентувати, а також з'ясувати, чи такий феномен притаманний спільноті українських емігрантів першої хвилі.

Висновок щодо відповідності дисертації встановленим нормам.

Дисертація Олени Миколаївни Гінди відповідає спеціальності 10.01.07 – фольклористика, профілю спеціалізованої вченої ради Д 35.051.13, вимогам, які встановлені у «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567, а також вимогам МОН України, які передбачені для докторських дисертацій. Її автор Олена Миколаївна Гінда заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора філологічних наук із спеціальності 10.01.07 – фольклористика.

Офіційний опонент:

доктор філологічних наук,

професор, завідувач кафедри фольклористики

Інституту філології

Київського національного університету

імені Тараса Шевченка

О.П. Івановська

Підпис О. П. Івановської стверджую

Учений секретар

Київського національного університету

імені Тараса Шевченка

Підпис
ВЧЕНИЙ
8 КАРАУЛЬ

І.В. Караульна